

Történelem

IV. OSZTÁLY.

Beszéd- és értelemgyakorlat

(Vázlatosan.)

A tanítás anyaga: A világháború.

Nevelési cél: Mai életünk megértetése.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Hazánk a kiegyezéstől a világháborúig: »Ezer esztendeje annak, hogy a magyarok itt laknak«. A horvát kiegyezés. Nemzetiségi törvény. Honvédség. A közoktatásügy alaptörvényei. Gazdasági helyzetünk. Munkásmozgalmak. Pártküzdelmek. A nemzetiségek elszakadási törekvései. Millennium (1896). A kiegyezéstől a világháborúig terjedő félévszázados időszak élénk bizonyossága annak, hogy nemzetünk nemcsak hadi erényeivel tűnt ki az európai népek között, hanem a béke műveiben — elsősorban művelődési téren — is megállja a versenyt azokkal. Mig más nemzeteknek századok álltak rendelkezésre e téren, addig nekünk évszázadokig minden erőnket a csatatéren kellett kifejtenünk, hogy a tatár, a török, majd később az idegen uralkodóház beolvasztó törekvései ellen védjük életünket. Hová fejlődtünk volna, ha a művelődés terén nem 50 évig, hanem századokon át békében dolgozhattunk volna!

b) Célkitűzés. »Egy egész világgal szemben.«

II. Tárgyalás. a) Hatalmi csoportosulások Európában.

A XX. század kezdetén különféle politikai kérdések egymással szemben álló pártokra osztották az országot s a nemzetiségek elszakadási törekvései szinte aláaknázták államunkat. Ebben a nehéz helyzetben szakadt reánk a világháború.

A világháborút megoldhatatlan európai érdekellentétek robbantották ki. 1870—1871-ben Németország leverte Franciaországot s elfoglalta két tartományát, Elzászt és Lotharingiát. A franciák bosszuért lihegték s csak alkalomra vártak, hogy Németország ellen támadhassanak. Másfelől a német ipar és kereskedelem nagy fejlődése felkeltette Anglia féltékenységét s ez le akarta törni a veszedelmes versenytársat. A monarchia 1878-ban a Balkán-félszigeten megszállta Bosznia-Hercegovinát s ez a terjeszkedése Oroszországban keltett ellenséges érzületet. Németország és az osztrák-magyar monarchia a többfelől fenyegető veszedelem ellen már 1879-ben szövetségre lépett egymással s ehhez a szövetséghez később Olaszország

is csatlakozott (1882). Ezzel a hármass szövetséggel szemben Oroszország, Franciaország és Anglia szintén szövetségek (ántánt). Így Európa két ellenséges táborra szakadt.

b) Hadüzenet Szerbiának.

1908-ban a monarchia Boszniát és Hercegovinát véglegesen bekebelezte (annexio). Ez az előnyomulás a Balkán-félszigeten elsősorban Szerbia terveit huzta keresztül s mód nélkül felizgatta Oroszországot is. Szerbia már ebben az időben a monarchia hálálos ellensége lett: egyrészt azért, mert ez elzárta a szerbeket a tengertől, másrészt, mert hazánk nem vette át Szerbia nyersterményeit. Mikor azután 1914-ben a monarchia trónörökösét, Ferenc Ferdinándot és feleségét Sarajevóban szerb bérencék meggyilkolták s a monarchia hiába kért méltó elégtételt Szerbiától, megüzentük neki a háborút.

c) A világháboru kitörése.)

Oroszország most Szerbia megsegítésére mozgósította haderejét s ez Németországot hasonló intézkedésre bírta, sőt már augusztus 1-én hadat üzent Oroszországnak. Erre gyors egymásutánban Franciaország, Belgium és Anglia is fegyvert fogtak és kitört a történelem legnagyobb háborúja. Ebbe a világ legtöbb nemzete belekeveredett. Az ántánt majdnem az egész világ erejét egyesítette Németország és Ausztria-Magyarország ellen, szövetségébe vonta Olaszországot, Romániát, Japánt, Portugáliát, Montenegrót, Görögországot, az Északamerikai Egyesült Államokat s több más tengerentuli országot. Hozzánk, a központi hatalmakhoz csak Törökország és Bulgária csatlakozott.

A központi hatalmak a világtörténelemben szinte példátlan hősiességgel és kitartással küzdöttek a nagy világ-szövetség ellen. Csapataink mélyen benyomultak Franciaország, Itália, Oroszország területére, elfoglalták Belgiumot, Szerbiát, Montenegrót és Románia legnagyobb részét. S ezekben a hősi küzdelmekben a magyar katona fényesen megállta helyét.

d) Az orosz betörés.

A magyar seregek minden harctéren páratlan vitézséggel küzdöttek s különösen kitűntek a magyar haza védelmében vívott véres kárpáti harcokban. Az oroszok ugyan már 1914-ben betörték Sáros, Zemplén, Máramaros vármegyékbe s mikor innen kiszorították őket, ujult erővel támadták az Északi-Kárpátok szorosait. De katonáink csodálatra méltó hősiessége utjukat állta. December 9-én Limanovánál többszörös túlerővel szemben a magyar huszárok valósággal emberfölötti küzdelemben verték vissza az oroszokat, s megszabadították hazánkat azok betörésétől. 1915 tavaszán pedig a híres gorlicei áttörésnél nagy részben katonáink hősiessége szabadította fel Lengyelor-

szágot s messzire elkergette az oroszokat a magyar határhoztól.

e) Olaszország, Románia hadat üzen.

Mialatt csapataink északon üldözték a megvert ellen-séget, Olaszország ellenünk támadt s ez fokozottabb erő-kifejtésre készítette a központi hatalmakat. Haderőnk tekintélyes részét az Alpokba kellett vezényelni, s itt nem-csak hogy megállítottuk az olaszok támadását, hanem még mi mentünk át támadásba s Felső-Itália egy részét elfoglaltuk. 1916-ban Románia támadott orosz hátba bennünket. Augusztus végén váratlanul betört Erdélybe s földön-futóvá tette ottani magyar testvéreinket. Azonban ezt a hátbatámadást drágán fizette meg. A javarészen magyar és székely katonákból álló sereg rövidesen nemcsak Erdélyből kergette ki a betolakodottakat, hanem a németek segítségével Románia nagy részét a fővárossal együtt hatalmába kerítette. Ettől kezdve a világháború végéig hazánk területére ellenséges katona nem tehette be lábát.

f) Elégületlenség az országban.

A négy évig elhuzódó háború azonban nemcsak katonáinktól követelt önfeláldozó erőfeszítést, hanem az itthon maradt polgári lakosságtól is. A gyakran ismétlődő sorozások alkalmával az addig alkalmatlannak talált férfiakat is besorozták katonának, s 1916-ban már a 18 éves fiúk is sorra kerültek. Mivel Németország és Ausztria lakosságát is jórészen hazánknak kellett élelmeznie, az adagok egyre kisebbek lettek, a drágaság is folyton nőtt. Egyre érezhetőbbé vált a nagy néptömegek nyomora, ugyanakkor azonban nem egy hadiszállító óriási vagyont harácsolt össze s minden jóban tobzódott (papirbakancs a Kárpátokban!). Az ennek nyomán támadt elégületlenséget a szocialisták vezeterei s más lelkiismeretlen izgatók még jobban fokozták békéthírdető jelszavakkal s a nemzet élet-halál harcának minden áron való befejezését követelték. Elméleteikkel még a tűzvonalban harcolók fegyelmét is megbontották.

g) Az Egyesült Államok beavatkozása.

1916 végén a 86 éves I. Ferenc József király meghalt. Utóda, IV. Károly király Vilmos német császárral együtt Bukarest bevétele után békét ajánlott az ántántnak. Ez azonban visszautasította a méltányos ajánlatot. Az elkeseredett küzdelem tovább folyt, egyre kevesebb kilátással, főleg azóta, hogy az Északamerikai Egyesült Államok teljes erejükkel a központi hatalmak ellen fordultak. A központi hatalmak helyzete ostromlott várhoz volt hasonló, amelynek védő erejük végső megfeszítésével igyekeztek a vár elestét még egy időre kitolni. Azonban 1918-ban már mutatkoztak a közeli bukás előjelei. A németek Francia-

országban a legnagyobb áldozatokkal sem tudtak sikereket felmutatni, a monarchia csapatai az olasz fronton sikertelen támadást hajtottak végre (rossz hadvezetés) s a Balkánon a bulgár hadsereg frontja is felbomlott. Az ántánt balkáni hadserege feltartóztathatatlanul hömpölygött hazánk határai felé. A háborút elvesztettük.

h) Az októberi forradalom.

A háboru elvesztésének hírére Berlinben, Bécsben, Budapesten forradalom tört ki. A kormányt nálunk gróf Károlyi Mihály vezetése alatt álló felforgató elemek ragadták magukhoz és megalkották az ugynevezett Nemzeti Tanácsot. A monarchia egyetlen erőskezű politikusát, gróf Tisza Istvánt meggyilkolták s a külföldre menekült IV. Károly királyt lemondatták. Magyarország népköztársaság lett gróf Károlyi Mihály elnöklete alatt. Az új kormány minden képesség és rátermettség nélkül vállalkozott e szörnyen nehéz időkben az ország vezetésére s ezzel csak újabb szerencsétlenségeit zudított hazánkra. Akkor, amidőn minden magyar katonának erejére szükség lett volna, a hadügyminiszter »Nem akart többé katonát látni« jelszóval leszereltette honvédeinket. A hadsereg nélküli országba azután a románok, csehek, szerbek nyomultak be minden ellenállás nélkül. Az erdélyi oláhok kimondották a román királysághoz való csatlakozásukat, a csehek — aránylag csekély erővel — megszállták a Felvidéket, a szerbek pedig a Délvidéket. Károlyi tehetetlen kormánya azonban a belső rendet sem tudta fenntartani. A szocialista párt vezeterei felfegyverezték a munkásságot s hozzáálltak a polgári osztály teljes letöréséhez.

i) A proletárdiktatura.

A munkásság közt a vezetést, csakhamar az ugynevezett bolsevisták ragadták magukhoz, ezek a polgárság kikiáltásával a parancsuralmat (proletárdiktaturát) akarták kikiáltani. Károlyi tehetetlen volt ezzel az áramlattal szemben s midőn az ántánt 1919 márciusában határainkat még szűkebbre vonta, lemondott és a hatalmat a bolsevista vezetőknek adta át. A bolsevisták azután 1919 március 21-én orosz mintára kikiáltották a proletárdiktaturát s megalakították a tanácsköztársaságot. A proletárdiktatura 4 és félhónapig tartott. A »vörös« uralom alatt hihetetlen nyomor és szenvedés zudult az országra. Senkinek az élete nem volt biztonságban, megszűnt a magántulajdon; a börtönökből szabadon bocsátották a gonosztevőket s helyükre tuszokul — tisztességes magyar embereket — zártak be. Halál fia volt, aki uralmuk ellen beszélni mert. Terroresapatok járták be a vidéket s legyilkolták a gyanusakat. A munkások teljesítménye a legmélyebbre szállott alá, mert nem dolgoztak, hanem állandóan gyűléseztek.

A kormány vezetői, a népbiztosok hamis pénzt adtak ki, ezt a józan magyar gazdák nem akarták elfogadni s így a városok valósággal éheztek.

j) Az oláh megszállás.

A 131 napos proletárdiktatúrának az oláh csapatok vetették véget. A vörös hadsereget megverték, bevonultak a védtelen Budapestre és az ország nagy részét megszállották. Ujabb szörnyű idők következtek. Az oláhok alaposan kifosztották szerencsétlen hazánkat és csak 3 és fél hónapi tartózkodás után vonultak ki az országból.

k) Nagybányai Horthy Miklós.

A kommunista rémuralom és az oláh megszállás irtoztatos napjaiban a nemzeti megújulás munkája Szegeden indult meg. Az elüldözött magyar hazafiak itt gyülekeztek s várták a kedvező alkalmat az országba való bevonulásra. Mindenekelőtt nemzeti hadsereget szerveztek s ennek fővezére nagybányai Horthy Miklós, az otrantói csata legendás hőse, s a Novara hajó vitéz magyar parancsnoka lett. Az ő vezérlete alatt a nemzeti hadsereg 1919 november 16-án bevonult Budapestre; itt a kommunizmustól és az oláh megszállástól oly sokat szenvedett lakosság kitörő lelkesedéssel fogadta. Nemsokára ezután az egybegyűlt magyar nemzetgyűlés Horthy Miklóst Magyarország kormányzójává választotta (1920 március 1.).

l) A trianoni békeparancs = 1920.

Azt lehetett volna hinni, hogy a világháború, a bolsevista rémuralom és az oláh megszállás okozta nyomorúságokkal végleg betelt nemzetünk szenvedéseinek pohara. Sajnos, az agyongyötört magyarságot most várta a legsúlyosabb megpróbáltatás. 1920 januárjában az ántánt megbízottai átadták a Párisba kiutazott magyar békeküldöttségnek a békefeltételeket. Az egész ország megdöbbenve értesült a győztes hatalmak szörnyű feltételeiről. A küldöttség vezére, Apponyi Albert gróf szónoki képességének teljes latbavetésével hasztalanul kísérte meg, hogy a tanácsot a feltételek megváltoztatására bírja. Érvei süket fülekre találtak, mert a feltételeket nem az értelem, hanem a bosszuvágy sugallta. A győzelem mámorában tobzódó hatalmak parancsára 1920 június 4-én a Versailles melletti Trianon kastélyban a magyar kormány megbízottai kénytelenek voltak aláírni a békefeltételeket.

A trianoni békeparancs feldarabolta és rettenetesen megcsonkította ezeréves hazánkat. A történelmi Magyarország kétharmad részét elragadta tőlünk, a 283 ezer négyzetkilométer területből csak 93 ezer négyzetkilométer, 18 millió lakosából pedig csak körülbelül 8 milliót hagyott meg a maradék országnak. A béke figyelmen kívül hagyta

a nyelvhatárokat és 3 és félmillió magyart az ugynevezett utódállamoknak dobott oda. Az Északnyugati-Félföldet az ujonnan alakult — de már azóta igen »megsoványodott« — Csehszlovák köztársaság kapta, Erdélyt a Tiszántul nagy részével Románia, a Délvidéket pedig Horvát-Szlavonországgal Szerbia. A maradék országból még Ausztriának is adtak egy darabot. Fiume Olaszországé lett. Árva vármegyének egy kis része pedig a lengyeleké. Elvesztettük legértékesebb bányáinkat, erdőségeinket, vasutainkat s hatalmas állami vagyonunknak nagy részét. Eddig nagyszerű földrajzi határaink voltak, most legnagyobb részt mester-séges vonalak választanak el minket ellenséges érzelmű szomszédainktól. S hogy védekezésünket más tekintetben is lehetetlenné tegyék, kimondták, hogy csak a belső rend fenntartására tarthatunk haderőt — mindössze 35 ezer embert —, a többit le kellett szerelnünk. Azt ígérték az ántánthatalmak, hogy ők is le fognak szerelni, ezt az ígér-tüket azonban nem tartották meg, sőt, eddig soha nem látott mértékben fegyverkeztek tovább.

m) Ut a feltámadás felé.

Bár Trianon után hazánk — az egykori — nagyhata-lom — területileg kis állammá zsugorodott és a kisántánt állandó fenyegetéseinek volt kitéve, de ereje, élniakarása nem tört meg. E válságos időkben új életre keltek ősi erényei. Belpolitikai, főleg gazdasági téren is súlyos na-pokat élt át. Ebben a nehéz helyzetben 1923-ban kény-telenek voltunk belépni a győztes hatalmak által alapított népszövetségbe; ennek kölcsönével (250 millió aranyko-rona) a kormány rendbehozta pénzügyeinket s helyreál-lította az államháztartás egyensúlyát. Mivel hazánk nép-sűrűsége a megcsonkítás következtében erősen megnőtt s lakosságunk egyedül a mezőgazdaságból megélni nem tudott, hozzáláltunk az eddig meglehetősen elhanyagolt ipar fejlesztéséhez. Lassanként megjavult külpolitikai helyzetünk is. A magyar miniszterelnök (Bethlen István gróf) 1927-ben Mussolinivel, az olasz kormány fejével, barátsági szerződést kötött. Mussolininek az a kijelen-tése, hogy a szerződések nem örökéletűek és a szerződés nem lehet sirbolt egy nemzet számára, megnövelte a nem-zet akaraterejét és reményt nyujtott, hogy a trianoni igaz-ságtalanság nem lehet tartós.

A lassu, de következetes fejlődés 1930 körül egy időre megakadt. A világháború követő esztelen rendezés követ-kezményeként az egész világon gazdasági válság jelei mu-tatkoztak. A világ többet termelt, mint amennyit fogyasztani tudott, a termelés végre is megakadt. A munkanélkü-liség az egyes országokban óriási mértékben emelkedett, ipari vállalatok, pénzügyzetek egymásután buktak meg.

Ez a világválság hazánkat is elérte s ipari, kereskedelmi, főleg azonban a mezőgazdaságban súlyos megpróbáltatásokkal járt. Végre 1938-ban sikerült helyreállítani az államháztartás egyensúlyát s a Szent István-év meghozta az igazság hajnalának első fénysugarait... Repedezni kezdett a trianoni bilincs s hála nagy külföldi barátainknak, az első darab már le is törött belőle. Az egész magyarság feledhetetlen örömujjongással fogadta a fegyver nélkül visszatért, visszacsatolt Felvidéket! Az igazság hajnala érkezett s mi rendületlen hittel ostromoljuk első szent Királyunk s égi közbenjárónk, a Magyarok Nagyasszonyának segítségét, hogy mindennapi imánk:

*Hiszek egy isteni örök igazságban:
Hiszek Magyarország feltámadásában!*

mielőbb beteljesüljön!

III. Összefoglalás. Csak úgy tudunk ellenségeink fölé kerekedni, ha ifjuságunk tudásban, ép testben, erős akaratban és a munka szeretetében felülmulja a környező ellenséges államok ifjuságát. Mert egy lélekben erős, éretnyekben gazdag, lovagias nemzetet erőszakkal ideig-óráig el lehet ugyan nyomni, de akaraterejét megtörni, erkölcsi értékeit és történelmi igazságokon alapuló törekvéseit örökké elhomályosítani: *soha!*

Édesanyámnak

Az Ur Jézusnak
Tiszta, szent képe
Ugy áll még előttem,
Ahogy édes anyám
Szívembe bevéste.
A sirók, szenvedők
Gyöngék pártfogója,
Mennyei szeretet
Sugárzik le róla.

Született szegényen,
Közénk valónak.
Szeretett, szenvedett
Példát adónak.
Az egész életét
Másnak osztogatta.
De a keresztfáját
Maga vonszolgatta,
— Meghalni rajta.

Hanem a halállal
Mégse lett vége,
Keresztje kivonult
S hid lett az égbe.
Oda szállt, onnan jár
Ma is e világba,
Hol annyi a szegény,
Az özvegy, az árva,
— Aki Ötet várja.

Rám lelsz-e most, én rám,
Édes Megváltóm?
Elkerültem messze
A régi háztól.
Ó, mindegy nekem, ha
Rám nem is találnál,
Csak hagyd ott az áldást,
Amit nekem szántál:
— Az édesanyámnál!

Szabolcska Mihály.